

Гордана Гардин

ЗНАМЕНИТЕ ГРАЂЕВИНЕ БЕОГРАДА XIX ВЕКА

Архитектонско наслеђе Београда неједнако је сачувано као по времену настанка тако и по броју примерака. Историјски развој и посебни географски положај најсу ишли у правом дужем трајању и очувању наслеђених архитектонских објеката, тако да је највећи број архитектонских споменика из XIX века.

Деветнаести век је најзначајнији за историјски развој Београда, а архитектонски објекти и урбанички захватају су следочаштво стварања младе српске државе и младог грађанског стаљска. У споменицима овог века сачувана је антологија наше новије незадржанске делатности, а у исто време они су следочаштво историјског развоја овог подручја, континуирани развој грађевинских типова и варијације обликовних, стилских, конструкцијских и функционалних одлика које је довојдивачких периода.

Најстарији сачувани објекти из овог периода покazuју сличности на наслеђе балканске бовчаричне архитектуре, мада су се преласком на масину конструкцију од опеке и камена стварале и оригиналније наређане те архитектуре под средњоевропским утицајем.

Од зграда у балканском стилу и грађеном материјалу бодру-

ку сачуване су: Доситејев лицеј у Господар Јевремовој 21, Кафана „¹“ у 7. јула 6, Марковића кућа на углу Краљевића Марка и Гаврила Принципа 5, Кућа на углу Каменичке и Гаврила Принципа 15 и куће у Светозара Раџића 4, Фрушкогорској 10, Господар Јевремовој 22 у дворишту, и за Косанчићевим вели-
цу бр. 18.

Кошак кнегиње Љубице (1829 – 1831) у Кнеса Симе Марковића 8 и Кошак кнеза Милоша у Топчидеру (1831 – 1834)² задржавају традиционално просторни решење, али у обради има западњачких мотива. Упоредо са кошаком у Топчидеру грађена је придворска капела, Топчидерска црква Св. Петра и Павла (1832 – 1834).³

Доласком страних стручњака после Првог и Другог српског устанка, београдска архитектура почела је примати одлике запада. Прав грађевина сазидана под утицајем европске архитектуре била је Ђумрукана (Заринарница)⁴ подигнута 1835. године у Карабежевој улици, у близини Великог стакленика (срушена после Другог светског рата). Од зграда из овог времена које су имале западњачке стилске карактеристике, а које су сачуване до данас, истичу се Саборна црква (1837 – 1840)⁵ у Улици кнеза Симе Марковића, грађена по пројекту

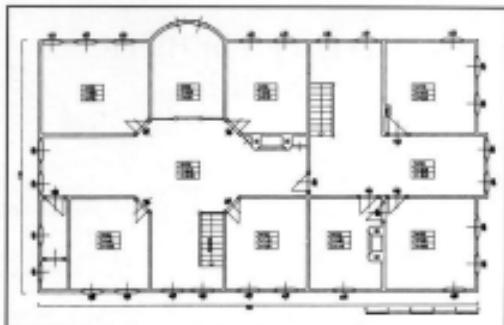
1. Миродраг Колариф. Грађевине и грађевинар Србије од 1790. до 1839. године. Зборник Музеја Првог српског устанка, I. Београд 1959. 19.

2. Ибид.

3. Миродраг Колариф. Топчидерска црква, њени градитељи, велики сликари. Зборник радова Народног музеја, II. Београд 1958. 335 – 339.

4. Миродраг Колариф. Грађевине. 21.

5. Бранко Вујовић. Уметност обновљене Србије 1791 – 1848. Београд 1986. 115 – 116.

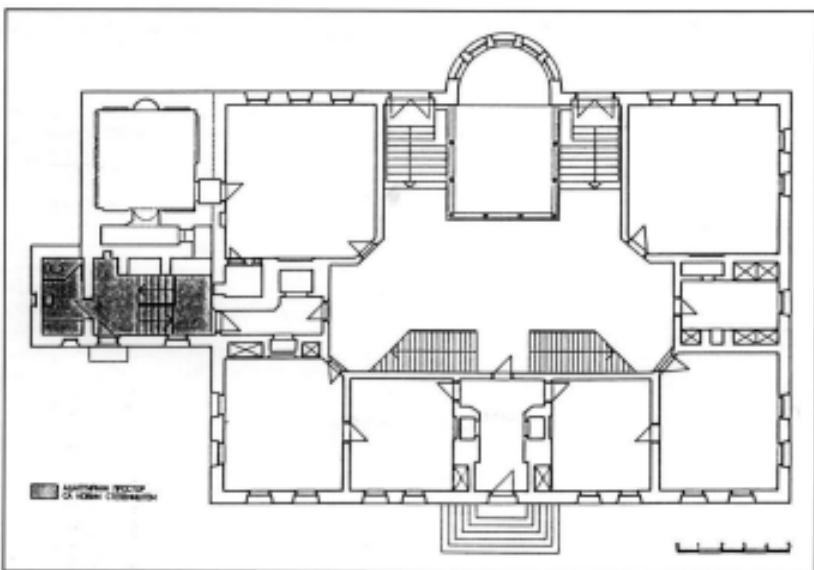
План I

План I

Достојевљев лијеј – основа спрата

План II

Конак кнегиње Љубице – основа приземља

План II

1

2

- 1 Доситејев музей у улици Господар Јевремовој бр. 21 (снимак после рестаурације)
- 2 Конак кнегиње Љубице у улици Кнез Сима Марковић бр. 8 (после рестаурације)

А. Ф. Клерфелда, зграда Ризалке (1838–1840)
5

тражена вероватно по пројекту Франца Јанкеа „правитељственог инженира“ у Улум Мирковој улици и друге.

Најзначајнија грађевина архитектуре друге половине века је Капетан Мишино здание изграђено 1863. године по пројекту чешког архитекте Јана Некоме, а затим Народно позориште архитекте Александра Бугарског из 1868. године⁶, архитекта „Прве варошне болнице“ из 1868. године⁷ у улици Џорђа Вашингтона, хотел „Српска круна“ у Кнез Михаиловој бр. 56 из 1869. год.⁸ Из седамдесетих година спуштани је велики број кућа у Кнез Михаиловој улици. Кућа Вељка Савића⁹ спада међу прве куће подигнуте у новопројектованој улици после усвајања регулационог плана Вароши у шапцу Емилијана Јосимовића 1867. године, кућа Христане Кумануди у броју 50¹⁰, Крстине мекана (број 48¹¹), кућа Јулије Гарашанић (бр. 43), затим кућа троугаоног Радована Барбака (бр. 40)¹² подигнута по пројекту архитекте Александра Бугарског као прва двоспратница у Кнез Михаиловој улици, на којој су око 1920. године доидава два спрата. У броју 45 значајна је кућа браће Сабасића и

6 Ibid. 147–148.

7 Богдан Несторовић. Народно позориште у Београду. Галицијанска Музеј града Београда III. 1956, 303–322.

8 Година Годић. Архитектонско наслеђе града Београда I. Каталог архитектонских објеката подручја Београда 1690–1914. ЗЗЭСКБ, Савремени б. Београд, 1966, 27.

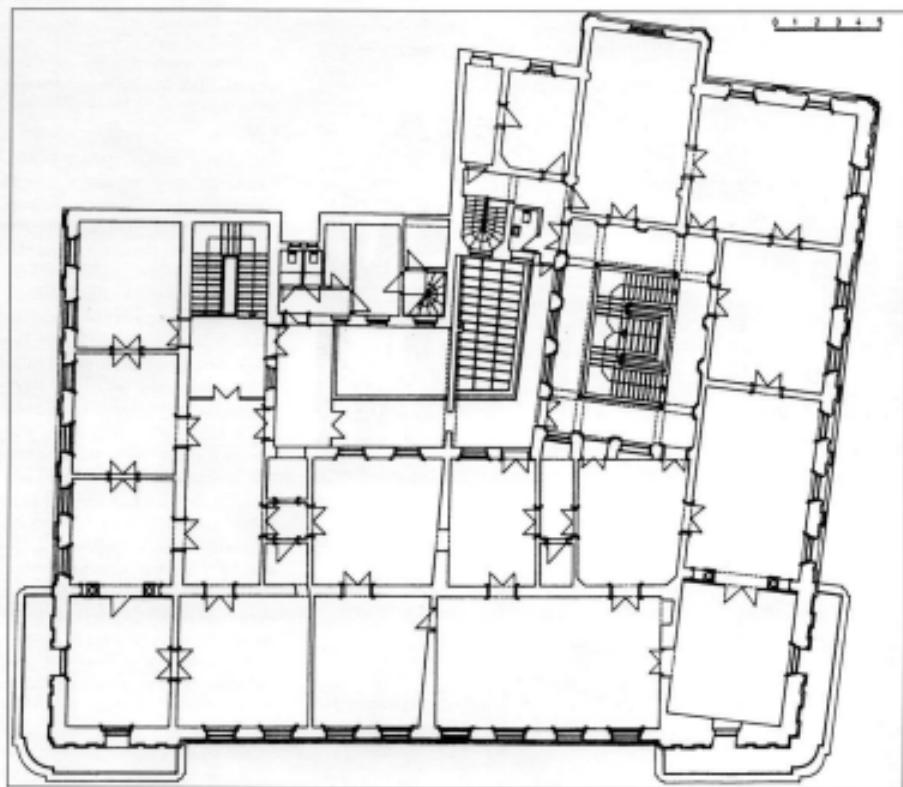
9 Милојко Годић, „Српска круна“ – Документација ЗЗЭСКБ, доксе СК 145.

10 Српске новине бр. 157 од 23. XII 1896.

11 Српске новине бр. 35 од 20. III 1871.

12 Српске новине бр. 154 од 16. XII 1896.

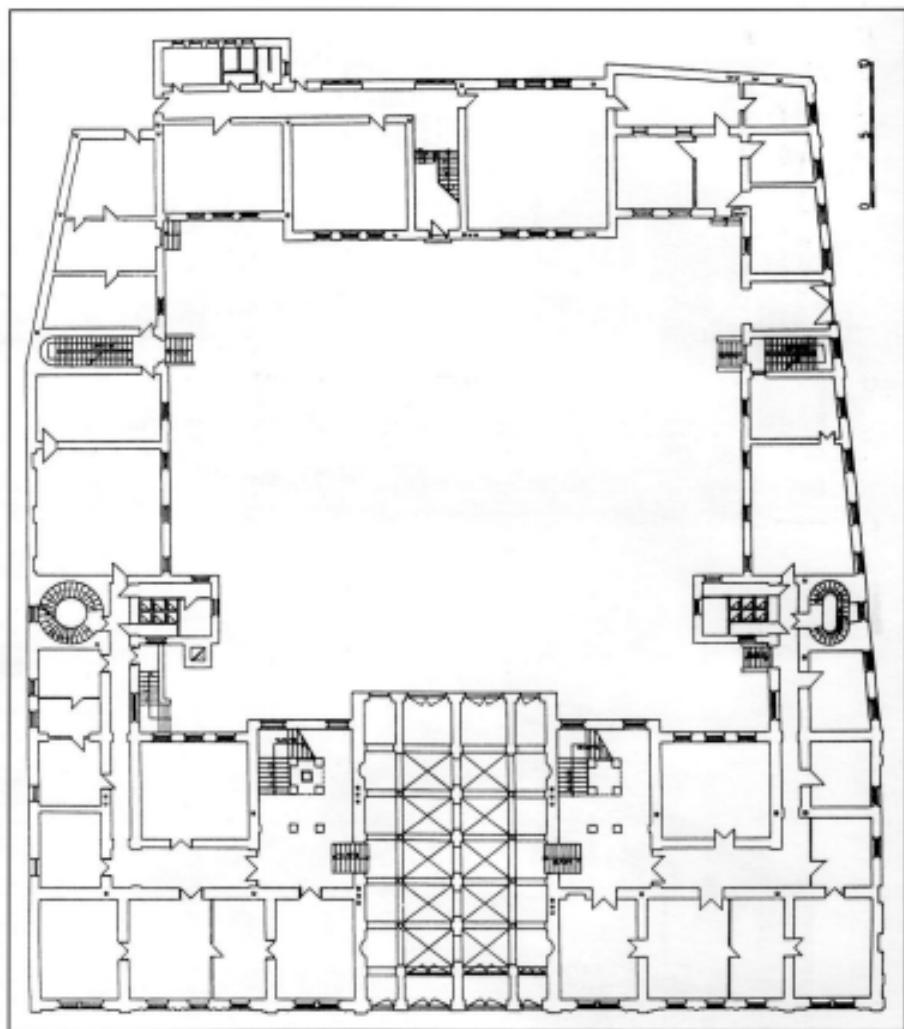
13 „Лубочник Никола“, Из архитектонске делатности Александра Бугарског у Београду, УБ, 1978, бр. 46, 65.

План III

План III

Кућа Марка Стојановића (Академија)
— основа спрата

План IV

Капетан-Мишић зграде (Ректорат Београдског
универзитета) – основа приземља

3

4

Рашнића, саграђена такође по плановима архитекте Александра Бугарског¹⁴, у броју 51 ресторан „Грека крамића“ који је саграђен међу првим у овој улици.

Из осамдесетих година XIX века истичу се зграда Старог двора (1881–1884),¹⁵ зграда Скупштина града Београда у Улици др Драгослава Јовановића архитекте Александра Бугарског, зграда Министарства правде (1883)¹⁶ на Теразијама 41 архитекте Светозара Иванковића, зграда Железничке станице (1884), кућа Алексе Кремановића (зграда Протокола)¹⁷ из 1885. године архитекте Јована Илића из Теразијама 34, кућа адвоката Марка Стојановића (око 1885) у Кнез Михаиловој 53–55 архитекте Константина А. Јовановића¹⁸, Спасићева задужбина (1889) у Кнез Михаиловој 33, такође архитекте Кон-

стантина А. Јовановића¹⁹, зграда Народне банке, угас улица 7/јул 12 и Цара Лазара (1889)²⁰, датирајућа 1923/25, архитекте Константина А. Јовановића – једна од највећијих архитектонских споменика Београда са краја XIX века, Палилулска основна школа (1894) у Таковској 41 архитекте Милана Антоновића, зграда Официрског дома (1895)²¹ у Српским влајцима 48 архитекте Милорада Рувидића и Јована Илића, зграда Класне лутрије (1896)²² у Васе Чаршића 20, архитекте Милана Капетановића и др.

У раздобљу од краја XIX века до почетка Првог светског рата, многи домаћи архитекти интензивно учествују у изградњи Београда, покушавајући да унесу што више индивидуалног у приказану западњачку архитектуру.

14. Ибид.

15. Ибид.

16. Аљбомар Илић, Светозар Иванковић и Београд, Годишњак града Београда XXV, 1978, 274.

17. Годиња Гордић, оп. цит. 36.

18. Богдан Несторовић, Еколоџија београдског стакла, Годишњак града Београда II, 1955, 259.

19. Годиња Гордић, оп. цит. 38.

20. Годиња Гордић, оп. цит. 37.

21. Богдан Несторовић, Јован Илић београдски архитекта, Годишњак града Београда, XIX, 1972, 261.

22. Годиња Гордић, оп. цит. 45.

3 Капетан-Милићево здање на Студентском тргу 1 (снимак после рестаурације)

4 Кућа адвоката Марка Стојановића у улици Кнез Михаиловој 53–55 (снимак после рестаурације)